

ОСВІТЯНСЬКА НАУКА ЯК ВЕКТОР РОЗВИТКУ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті наголошено на пріоритетності та значущості освітнянської науки в процесі професійної підготовки майбутніх педагогів.

Ключові слова: освітнянська наука, організація науково-дослідної роботи, професійна підготовка, майбутній педагог, професіоналізм.

У сучасну епоху, епоху переходу суспільства на новий рівень розвитку, коли визрівання нових історичних систем відбувається в умовах ентропійного стану деякої невизначеності, зміни цінностей, норм, цілей, засад, становлення так званого “інформаційного” суспільства, саме наука виступає не тільки реальною виробничою силою, а і значущою “соціальною системою”, регулюючи людську діяльність. Саме освіта і наука спрямовують на постійний пошук шляхів виходу з перманентної кризи, активного й продуктивного розвитку суспільства, при чому виступаючи великою мірою гарантом збереження людства.

Мета статті – показати значущість освітнянської науки як шляху до розвитку професіоналізму майбутніх педагогів.

Проте, хоч які б заходи вживати, найвразливішим місцем у проблемному полі взаємодії освіти і суспільства завжди залишається неочевидність для її суб’єктів довготривалих інтересів суспільного розвитку й об’єктивно зумовлених ними стратегічних ліній розвитку освіти.

Тому як суспільство, так і освіта потребують спеціалізованої рефлексивної підсистеми, здатної виявляти ці інтереси, пропонувати релевантні їм ідеї та вносити їх у суспільну свідомість і свідомість педагогічної спільноти [13].

Такою рефлексивною підсистемою покликана бути освітнянська наука, що зумовлює її особливе місце у взаємодії суспільства й освіти. Як наголошує відомий російський методолог і теоретик психології А. Юревич, “ідеологами, що побутують у суспільстві, зазвичай продукуються в науці і спочатку виступають у вигляді власне наукових ідей, потім поширюються в суспільстві у формі соціальних ідеологем, а в подальшому повертаються до науки в трансформованому “соціальною обробкою” вигляді” [12, с. 4].

На жаль, освітнянська наука ще не повною мірою виконує функції рефлексивної підсистеми, спроможної забезпечити такий кругообіг ідей, оскільки зорієнтована, так би мовити, на обслуговувальну парадигму. Традиційно, з радянських часів, вона вбачає свої основні завдання в науково-методичному супроводі тих змін в освітньому процесі, які директивним способом спускаються згори і часто сприймаються освітнім та суспільним загалом як волюнтаристично нав’язані, відірвані від життя або вигідні тільки бюрократичним структурам.

Найбільше, що дозволяє собі освітянська наука, – це в міру можливості впливати на рішення органів влади з питань освіти. Але такий канал впливу на її стан і розвиток попри уявну всемогутність дуже ненадійний, адже влада змінюється, а зі зміною влади часто відходять у небуття й освячені нею підходи до розвитку освіти, її реформування. Набагато надійнішим каналом, хоч і таким, що вимагає значно більших зусиль, є *вкорінення наукових ідей* в освітянському середовищі й суспільній свідомості загалом.

Отже, на часі докорінне підвищення ролі освітянської науки в системі взаємодії освіти і суспільства. Для цього, на думку М. Слюсаревського, потрібно:

- покласти початок систематичному розробленню питань взаємодії освіти із суспільством як спеціального розділу педагогічної теорії;
- переорієнтуватися з обслуговувальної на проєктувальну парадигму. Пріоритет має віддаватися ідеям проєктування в освітньому процесі “інноваційної людини”, творчої особистості, а не розробкам з рутинних проблем педагогічної діяльності. Такі розробки, звісно, потрібні, ніхто не заперечує їх значення, йдеться саме про пріоритети, а не про “валові” показники наукової діяльності;
- докорінно посилити зв’язки освітянської науки з громадськістю, забезпечивши всі необхідні для їх розвитку умови – аж до створення відповідних структурних підрозділів на рівні НАПН, а в подальшому і її наукових установ;
- разом з представниками інших людино- і суспільствознавчих наук домагатися зміни критеріїв державного оцінювання інтелектуального продукту, який виробляють ці науки, у тому числі й освітянська, та показників його впровадження [13, с. 19].

Необхідно довести, що ці критерії та показники, засновані на технократичному підході, не відповідають специфіці соціогуманітарного знання, яке принципово відрізняється від науково-технічного зокрема іншим статусом продукованих ідей. На відміну від технічних наук, де ідея втілюється не інакше, як у формі певної розробки, соціогуманітарні науки можуть упроваджувати свої ідеї також безпосередньо в людську свідомість. І саме в цьому сенсі говорять, що ідеї оволодівають масами. Тому ефективність освітянської науки треба оцінювати не лише за одіозним показником довідок про впровадження, а, можливо, виходячи передусім з того, чи змінюється в бажаному напрямі свідомість педагогічної спільноти і суспільства в цілому [13].

Стає очевидним, що прискорення економічного й соціального прогресу суспільства, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави у світі, посилення її суттєвого впливу цілком залежатиме від майбутніх фахівців, точніше, від якості їхньої професійної підготовки.

Місія сучасної університетської освіти полягає в підготовці висококваліфікованих, конкурентоспроможних, мобільно-інформованих спеціалістів з інноваційним мисленням, здатних швидко, ефективно та відповідально реагувати на виклики часу в умовах конкурентно зорієнтованого глоба-

льного світу, які прагнуть до самовдосконалення, індивідуального розвитку, саморозвитку та професійно-особистісної самореалізації.

Все це з повним правом ми можемо віднести й до особистості вчителя – ключової фігури в сучасному освітньому процесі. У зв'язку із цим Комісія ЮНЕСКО з освіти вказує на вирішальну роль освіти у XXI ст. не тільки в розвитку особистості, а й усього суспільства.

Сучасна соціальна і культурна ситуація висуває нові вимоги до особистості та професійної діяльності вчителя. Вони виявляються, перш за все, в тому, що педагог має бути готовий виконувати свою роботу на професійному рівні в умовах постійного вибору, діяти не тільки як хороший виконавець, а і як носій концептуальних ідей розвитку цілісного освітнього простору. Це актуалізує дослідницьку спрямованість професійно-педагогічної діяльності вчителя [9].

У зв'язку із цим особливо актуальною є проблема використання таких засобів і шляхів професійно-педагогічної підготовки, що забезпечать рівний і повноцінний доступ студентів педагогічних вишів до надбань сучасної школи, сформують у них мобільні знання, гнучкі професійні вміння, критичне мислення, здатність до ефективної навчально-виховної роботи в школі.

Цілком стає зрозумілим той факт, що всі ці вимоги, які висуваються до майбутнього педагога, потребують поступового й послідовного оновлення і реконструкції педагогічного процесу у ВНЗ.

Водночас існуюча система професійної підготовки не відповідає вимогам сучасного суспільства.

На превеликий жаль, вже традиційним у навчальному процесі вищих навчальних закладів стало пасивне засвоєння студентами інформації, домінування предметно-дисциплінарної моделі взаємодії учасників освітнього процесу, а найгостріше постає проблема ентропійного характеру оволодіння операціями отримання, систематизації й аналізу фахової інформації, а також використання її для реалізації прикладних завдань у майбутній професійній діяльності.

На нашу думку, коеволюція змісту навчальної та дослідницької підготовки дасть змогу не лише донести до студентів певну систему знань, а також навчить їх самостійно здобувати, трансформувати, аналізувати наукові знання, які є нагальними для майбутньої професійної діяльності. Ця ситуація зумовлює необхідність посилення наукової складової підготовки майбутніх педагогів і теоретичного рівня їхньої професійної компетентності.

Саме це стане своєрідним пусковим механізмом та повштохом до оновлення власних знань і практичних навичок, забезпечуючи належну конкурентоспроможність не тільки на європейському, а й світовому ринках праці, можливість професійно-особистісного саморозвитку і самореалізації.

Значний потенціал у вирішенні зазначених завдань належить науково-дослідній роботі, що може розглядатись як один із векторів розвитку професіоналізму майбутніх фахівців.

Зважаючи на це, перш за все, конкретизуємо значення дефініції “науково-дослідна робота” у психолого-педагогічному контексті, для чого звернемося до сучасних довідкових видань.

Згідно з трактуванням словника науки, під науково-дослідною роботою студентів розуміється: 1. Навчання студентів елементам дослідницької праці, прищеплення їм навичок цієї праці. 2. Власне наукові дослідження, які проводяться студентами під керівництвом керівників, професорів та викладачів [10, с. 205].

Так, енциклопедія освіти, за редакцією В. Кременя, науково-дослідну роботу визначає “як важливу складову навчального процесу, органічну складову освіти, базовий елемент і рушійну силу її розвитку” [5, с. 554].

Дещо інші терміни вживаються у Великому тлумачному словникові, зокрема, розглядаються два поняття – “науково-дослідний” та “науково-організаційний”. Перший конструкт трактується як “пов’язаний з проведенням наукових досліджень і розробок”, другий – “що стосується організації науково-дослідної роботи, пов’язаний з нею” [2, с. 741].

Зміст другого визначення вказує на ще одне ключове поняття, яке покладено в основу нашого дослідження й вимагає його трактування та конкретизації – “організація”.

Узагальнене означення зазначеної дефініції знаходимо також у Великому тлумачному словникові з таким поясненням: “внутрішня підпорядкованість, узгодженість, сукупність процесів або дій, що ведуть до вдосконалення взаємозв’язків між частинами цілого. Організація – це 1) упорядковане об’єднання людей, які діють відповідно до основної мети його створення. Як соціальна система функціонує на основі спільних професійних інтересів, розроблених положень, статутів, програм; 2) неформальна спільнота людей, які об’єднуються завдяки спільним інтересам, за власним вибором” [3, с. 623].

У визначенні, яке наведено в “Новітньому психологічному словнику” за редакцією В. Шапаря, організація (від франц. organisation) визначається як диференційоване і взаємно впорядковане об’єднання індивідів і груп, що діють на базі спільних цілей, інтересів і програм [6, с. 342–343].

За “Словником іншомовних слів” “організація” – це 1. Будова, структура чогось. 2. Одна з функцій управління в суспільстві. 3. Група осіб, що становить колектив, єдине ціле. 4. Налагодження, впорядкування, приведення чогось в систему (наприклад, організація праці) [11, с. 484].

Словник іншомовних слів за редакцією С. Єрмоленка наводить таке визначення організації: дія, наслідком якої є створення, налагодження чого-небудь [1, с. 404].

Відзначимо, що цілком логічним виявляється й трактування конструкту “професійна підготовка”.

У Великій радянській енциклопедії професійна підготовка визначається як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, що дає змогу виконувати роботу в певній сфері діяльності. Наголошено на тому, що залежно від кваліфікації розрізняють чотири основні рівні професійної підготовки, які вимагають відповідної професійної освіти: вищої, середньої спеціальної, професійно-технічної та елементарної (підготовка працівників нижчої кваліфікації на професійних курсах, шляхом бригадно-індивідуального навчання на виробництві та ін.). Професійна підготовка вдосконалюється в процесі трудової діяльності, в системі підвищення кваліфікації, шляхом самоосвіти.

Педагогічна енциклопедія трактує професійну підготовку як сукупність соціальних знань, умінь та навичок, якостей, трудового досвіду і норм поведінки, які забезпечують успішність роботи з певної професії [7, с. 490].

“Український педагогічний словник” пропонує характеристику більш широкого поняття – “професійна освіта”, котре визначає як підготовку в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури; невід’ємну складову єдиної системи народної освіти. Наголошуючи на тому, що зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності [4, с. 274].

У словнику-довіднику “Педагогіка вищої школи” професійна підготовка характеризується як процес здобуття майбутнім фахівцем кваліфікації за відповідним напрямом підготовки або спеціальністю [8, с. 298].

Отже, аналіз довідникових джерел дає нам змогу розглядати *організацію науково-дослідної роботи* як органічне поєднання цілеспрямованих, планомірних, екофасилітативних дій, спрямованих на ознайомлення з напрямками та діями майбутнього педагога-дослідника, вправління на зародження елементів нової науково-професійної думки, з особливостями саморегуляції його життєдіяльності, прирощення досвіду раціонального самозмінювання, здатного до набуття власного енергетично-творчого потенціалу, яке приносить задоволення як у процесі фахової підготовки, так і в майбутній професійній діяльності.

Крім розглянутих термінів, використовуються (нерідко як синоніми) такі найпоширеніші поняття, як “науково-дослідницька діяльність”, “науково-дослідницька робота”, “навчально-дослідна робота”, “наукова діяльність” та ін.

Такий термінологічний симбіоз виявили, зокрема, дослідження Н. Козак, яка провела аналіз вищезазначених понять, пов’язаних з ключовим конструктом “науково-дослідна робота”, й виявила, що в реальності нерідко використовуються терміни, які дуже близькі за змістом, але дещо відрізняються у вимові й написанні. Але ж, по суті, вони є сукупністю єди-

ного лексико-семантичного поля, яке має у своєму складі спільну (інтегральну) ознаку та об'єднує всі одиниці цього поля. Така ознака є архісемою, в нашому випадку – це наука.

Висновки. Величезні технічні, технологічні, виробничі та культурні досягнення об'єктивно фіксують реально новий історичний стан розвитку людського соціуму, найважливішим наслідком і водночас показником якого є принципово нові можливості, позиції, здатності людини, яка опинилася сьогодні в якісно іншому світі.

Установлено, що назріла необхідність побудови якісно іншої системи освіти, де ставляться принципово нові цілі, завдання, проблеми, які раніше не доводилося вирішувати.

Завдання забезпечення прогресивного розвитку людини у важких умовах функціонування сучасного суспільства актуалізує роль і значення науки, яка виступає не тільки важливою та реальною продуктивною силою, а й набуває дедалі більшою мірою дієвість як “соціальна сила”. Доведено, що саме *наука* здатна і покликана регулювати людську діяльність у пошуках виходу з об'єктивно створюваної кризи, у пошуках шляхів активного й продуктивного розвитку суспільства. Вона задає векторну спрямованість модернізації освітньої системи – її оновлення, осучаснення, визначення інтенційних позитивних зрушень, виступаючи, тим самим, гарантом збереження людства.

Отже, положення, що знайшли відображення в статті, дають змогу зробити обґрунтований висновок про те, що сучасна вища освіта має будуватися виключно на базі *найвищого рівня та масштабу наукової діяльності* з метою організації оптимального навчального процесу, який забезпечуватиме умови для набуття інтелектуального потенціалу студента, оволодіння культурою розумової праці, креативного мислення та вдосконалення змісту педагогічної освіти, побудованої на засадах науково-дослідницького підходу.

Список використаної літератури

1. Биби́к С.П. Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С.П. Биби́к, О.С. Юхтман ; [за ред. С.Я. Єрмоленко; худож.-оформлювач О.С. Юхтман]. – Харків : Фоліо, 2006. – 623 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2002. – 1440 с.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Новейший психологический словарь / В.Б. Шапарь, В.Е. Россоха, О.В. Шапарь ; под. общ. ред. В.Б. Шапаря. – 3-е изд. – Ростов н/Д. : Феникс, 2007. – 806 с.

7. Педагогическая энциклопедия / [гл. ред. И.А. Каиров и др.]. – М. : Сов. энциклопедия, 1964. – (Энциклопедии. Справочники. Словари). – 1968. – Т. 4: Сн – Я. – 911 с.

8. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / [упор. О.О. Фунтікова]. – Запоріжжя : ГУ “ЗІДМУ”, 2007. – 404 с.

9. Раєвська І.М. В.О. Сухомлинський про формування дослідницької функції вчителя / І.М. Раєвська ; Херсон. держ. ун-т ; [редкол.: Є.С. Барбіна та ін.] // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : [б. в.], 2009. – Вип. 54. – С. 356–360.

10. Сарыбеков М.Н. Словарь науки. Общенаучные термины и определения, науковедческие понятия и категории : учеб. пособ. / М.Н. Сарыбеков, М.К. Сыдыкназаров. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – Алматы : Триумф “Т”, 2008. – 504 с.

11. Словник іншомовних слів / [за ред. члена-кореспондента АН УРСР О.С. Мельничука]. – К., 1974. – 775 с.

12. Слюсаревський М.М. “Ми” і “Я” в сучасному світі : вибрані твори / М.М. Слюсаревський. – К. : Міленіум, 2009. – 340 с.

13. Слюсаревський М.М. Теоретико-методологічні та праксеологічні аспекти проблеми взаємодії суспільства і освіти / М.М. Слюсаревський // Вища освіта України. – 2011. – № 1. – С 12–20.

Сущенко Л.А. Образовательная наука как вектор развития профессионализма будущих педагогов

В статье акцентируется на приоритетности и значимости образовательной науки в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов.

Ключевые слова: образовательная наука, организация научно-исследовательской работы, профессиональная подготовка, будущий педагог, профессионализм.

Sushchenko L. Science education as a vector for future professional development of teachers

The article focuses on the priority and importance of science education in the training of future teachers.

Key words: educational science, organization of research, training, future teacher, professionalism.